

Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба IV”
Београд 22-26. април 2006,
уредник М. С. Димитријевић
Публ. Астр. друш. “Руђер Бошковић” бр. 7, 2007, 551-560

КОСМИЧКО У ПОЕМИ "СЕРБИЈА" МИЛОША ЦРЊАНСКОГ НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

Филозофски факултет, Косовска Митровица, Србија

Резиме. У уводном делу рада се указује на наглашено присуство космичког, етеристичког и суматраистичког у књижевно-поетском делу Милоша Црњанског. Веома је обухватна песничка космогонија овог писца преданог небеским висинама, бесконачју, даљинама, васељенском ритму, са слојевитом симболиком сунца, месеца, звезда... Посебно се анализира богата и разнолика космичка симболика у поеми *Србија* Милоша Црњанског. У песниковој визији *Србија* је небесница; он у њој зорњачу тражи, а симболика Сунца, Месеца и звезда је скоро свеприсутна.

Космичко, суматраистичко и етеристичко је наглашено присутно у поезији и поетици Милоша Црњанског. Суматраистичко-етеристичко¹ и космичко је парадигма и логос његовог песничко-стваралачког виђења и доживљаја света. Песничка космогонија Црњанског је сва усмерена и окренута небеској висини, бесконачним даљинама, духовном универзуму, васељенском ритму, уз васпостављање особеног лирско-симболичког и васионског уметничко-поетског поретка.² Слојевита симболика неба, сунца, месеца, звезда, скоро да је свеприсутна у књижевним визијама и представама Црњанског и саставни је део тог песничког универзума. Његови аспекти су бескрајне даљине, узносите висине, лирска привиђења.

Црњански је у своме делу уобличио једну врсту симболичког и метамитолошког модела космоса. У том смислу васпоставља својеврсни космолошки систем у који укључује природотворно, национално-митско, симболичко па и социо-политичко. Он је креативно зашао у космичке сфере и то самосвојним уметничко-изражајним средствима и изворним делотворним потенцијалима. Његово вазношење у небеске просторе

¹ Н. Цветковић, “Суматраистичко у поеми *Србија*”, у књизи *Песничка поетика Милоша Црњанског*, Јединство, Приштина, Просвета – Ниш, Дечје новине – Г. Милановац, 1993, стр. 139-143.

² Н. Цветковић, “Традиција о космосу”, у раду “Космичко-поетске визије са освртом на Космички цвет”, Зборник радова конференције “Развој астрономије код Срба III”, Београд, 25-28. април 2004, *Публикације Астрономског друштва “Руђер Бошковић”*, св. 6, Београд, 2005, стр. 383-386.

(*Србија, Стражилово*), гледање увис, са упитаношћу: да ли је то васионски прах, па млечни пут, звездане пустиње, даљине и бескрај – јесте вид прелажења граница просторновременске стварности и нешто натприродно, натчулно. То је у *Србији* трансцендентализам и моћ која све расипа и разлива, рашчлањава и спаја, сахрањује у небеса и на гробљу...³

У поеми *Србија* М. Црњански сажима национално-митске представе о завичајној Србији које преплиће, спаја и вазноси са космичко-суматраистичким.⁴ У њој се згушњава и сабија део драме и трагике српске историје и ваздиже романтично-легендарна визија Србије коју је песник вазда носио у себи. Он је разазнаје у висинама, на небу, са учесталом космичко-суматраистичком упитаношћу. Србија у њему неоромантичарски претрајава и живи са завичајном трешњом и бистрим потоком, "и страсном виткошћу девојке, њеном притоком".

Драма и трагизам ратног страдања ("И би рат"), сустиче се са ироничним и резигнираним гробљима где "омили смех и разврат" (*Дневник о Чарнојевићу*). Револт, побуна и гордост у страдању прелила се из *Лирике Итаке у Србију*, и ту се у њој целовитије поетско-стваралачки осмислила. Лирска резигнација из итачког певања у овој поеми се преобратила у страснију иронију и самоиронично рашчињавање. Космичко-суматраистичка симболика и концепција итачког програма нашла је, чини се, креативнији израз у поеми *Србија*. Уз то уочљива је и кореспонденција на истој васељенско-небеској и суматраистичкој линији између *Дневника о Чарнојевићу* и поеме *Србија*.

"СЕРБИЈА" КАО НЕБЕСНИЦА И ЗОРЊАЧА

Унутрашње противречно, дуално и вишезначно биће *Србије* у знатној мери оваплоћује поетику космичко-етеристичког и суматраистичког виђења и доживљаја света Милоша Црњанског. У поеми су изразитије присутни видови космичког: Србија је небесница; у њој песник зорњачу тражи, а симболика Сунца, Месеца, звезда је наглашеније присутна, нарочито у првом делу певања, уз окренутост васељенском. Етеристичко вазношење, зрачност, светлосни етер, сјај, дах, дисање, удисање, плаветност над земљом и надземаљска туга, топла крила, мирис, преливање облака, мрак пепељаста, прах, ништа, дим – космичке су одреднице у овој поеми. Суматраистички је:

³ Радомир Константиновић пише о космизму Милоша Црњанског који "јесте ова немоћ човечанског која се преобразила у апсолутну моћ, и која овог песника приказује, високо над нама, као некаквог космичког акробату који покретима сна преображеног у јаву овога његовог лирског трансцендентализма, може, с лакоћом, са осмехом мутним, оно што ми ретко усуђујемо се и да сањамо". – Р. Константиновић, *Биће и језик у искуству српске културе двадесетог века*, 1, Београд, 1983, стр. 366.

⁴ Александар Петров пише да предео у којем се јавља поетски субјект Србије, у почетним стиховима поеме, "може се назвати космичким". – А. Петров, *Поезија Црњанског и српско песништво*, Београд, 1971, стр. 113.

лед вечерњаче, па још румен, ледени вир зоре, замрзли снег, мир и смирајност, тишина и шапат, даљина, бледило и празнина, пречист, нежан и далек свет.

Све ово космичко-етеристичко и суматраистичко у поеми *Србија* скоро да се не може посебно издвојити у неком чистом виду, већ је у стиховима присутно у узајамном преплитању, прожимању и одуховљеној свеповезаности.

У почетном делу "Србије" најизразитије су присутне космичке представе и симболи, што поетски означава да је она васељенски узносита небесница, и можда оличење богиње мајке склонитељке. Песнички субјект види:

"Са неба је у свет отицала ноћ звездана
а Месец, у таму, спуштао свој последњи зрак."

Из небеске бесконачности⁵, која може да буде и трансценденција родности, у свет који је саздан из космичког, отицала је кроз васионске вратнице ноћ звездана. Она је неугаси сјај у таму, вечно понадање и духовни вид светлости што отиче у предкосмогонијско стање – у таму. Месец низлазно спушта одражену светлост као свој последњи зрак. Месец и последњи зрак Сунца овде су оличење несусталог ритма цикличног времена у универзуму. То лирски осмишљава и потврђује почетак наредне, такође, космички озрачене строфе:

"Безмерно је свитало и ја, неизвесна сен,
за острвом овим, осунчаним вукодлаком
још у мутном сну..."

Песнички субјект је овде колико суматраистичко исто толико и космичко биће. Оно је "неизвесна сен", тајновито.

Према српској митологији, која је била знана Црњанском, та неизвесна сен обитава у човеку, али и у дрвећу, камењу, стенама и сл. Она је двојник човекове душе,⁶ или њен одраз. Та сен⁷ је свеприсутна у безмерном свитању, како каже песник; присутна је у време Сунчевог изласка на небу, на истоку, где се све одиграва. Тајновита сен је сва у чистом свитању пуном обећања,

⁵ Поменимо овде да Сергије Димитријевић у младалачким песмама поклања знатну пажњу виђењу неба, астралних и васионских пространа. С. Димитријевић, *Искре из прошлости*, Народни музеј, Лесковац, 2001, стр. 41.

⁶ Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, Нолит, Београд, 1970, стр. 267.

⁷ У појединим традицијама и космологијама сен се изједначава са сенком. То се понегде, повезује са душом и оностраним. Тиме се, према Хансу Бидерману, сликовито објашњава "њихова бестелесна неухватљивост". – Х. Бидерман, *Речник симбола*, Београд, 2004, стр. 344.

када још ништа није искварено и изопачено. Безмерно свитање је овде симбол свих могућности са којима изнова отпочиње свет.

Тој неизвесној песничкој сени, у сновидном свитању, открива се необично острво – осунчани вукодлак. Црњански овде, у вези са завичајном Сербиом, спаја, прожима и васпоставља својеврсну митску географију⁸ (острво, обећана земља) и онтологију са космичко осунчаним, национално-митским и фолклорним вукодлачким. Србија је, као и сам песник, сва у противречним сучељавањима, дуалностима: она је острво (блажених), обећана земља – симболизована, оличена у антиномично осунчаном вукодлаку.⁹

Песник у трагању за својом визијом Србије, излазећи из мутног сна и сомнабулности, сав је "у вале и пене разнесен". Разнесеност у вале може симболично да покаже раскид и растајање са уобичајеним животом.

То у исти мах најављује велику промену у животним погледима и понашању.¹⁰ Нешто од тих изразитијих егзистенцијално-песничких па и поетичких промена лирски се кристализује у поеми *Србија*.

Песник Црњански Србију види у вазнесењу, зеленој вртложности и бујици негативних сила и безданости, као небесницу у вечном току и отицању, у непрекидној обнови и самонадтрајавању. Она је животодавна родна светлост Месеца и када сјаји последњим зрачком. Србија је свитање наде, људског постојанства и песничке узноситости, и онда када је опседају мрачне сени. Она је острво блажених са осунчаним трачком вукодлачког. Србија је вечна и неодољива као рујно море, и као песник, спремна на игру рађања из вала и пене, али и самопоништавања и рашчињавања.

У следећој космички осмишљеној строфи Црњански пева:

"Погледах увис, да ли је то месечине прах,
или је ледени вир зоре, што ми гуши дах?"

Песник је целим бићем окренут висинама, ваздушним, етеричним просторима изнад земљине површине, небеским вазношењима и висинама, које су у овом певању више него симбол. Он тражи висину свом силином своје имагинације, јер у њој разазнаје одуховљење и поистовећење с оним што предочује небо.¹¹ У небеским, етеричним, астралним висинама иште склад и хармонију блаженства, као што је, на изванредан начин, и Његош, пре

⁸ О митској географији и космографији пише Ернст Касирер у књизи *Филозофија симболичких облика II Митско мишљење*, Нови Сад, 1985, стр. 99-100.

⁹ Вукодлак је у српској митологији "исто што и вампир". Он се може појавити у разним формама и сваковрсним облицима. – Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић, *Српски митолошки речник*, стр. 83-84.

¹⁰ Ж. Шевалије, А. Тербрант, *Рјечник симбола – Митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Загреб, 1987, стр. 737. (друго, проширено издање).

¹¹ Исто.

њега, чинио и певао у *Лучи микрокозма*.¹² Исте те 1925. године када је Црњански у *Србији зорњачу тражио*, надахнуто је бележио своја етеристичко-суматраистичка размишљања о Његошу¹³ кога види "у сунцу, над морем", како нас изводи пред оно што је непознато, и невиђено, свемогуће (...) несхватљиво и непролазно (...) Негде постоји надземаљско и непролазно (...) Далеко од епског (...) Лирске стихове. Звезду зорњачу"¹⁴ (подвукао Н. Ц.). Висине небеске и склад у висинама, за песника Црњанског, као и за недомашног Његоша, је морално зрачна поучност, вид "физичке моралности". Висина је ту нешто "материјално, динамички, животно морална", како би рекао Гастон Башлар.¹⁵

Пошто је погледао увис песник се у набојитости здвојно пита: да ли је то можда онај космички месечине прах, или је пак то неки ледени вир зоре, што пригушује дах? Месечине прах у овим стиховима може да оличава изворне стваралачке снаге и ритам живота; посебно ако се доведе у непосреднију везу са зором која је знак небеске моћи.

Из ове слојевите и вишезначне симболике произилази да је Србија за нашег песника и у смрти (страдању – гробља), и у несвести (слеповидост), зрачна небесница склада, блаженства и када је сва раздешена. Она је узносит поглед увис и вертикала етичности. Србија је вечни, месечинасти ритам живота и плодотворна снага и онда када је поричу и поништавају. Она је опојни вир свемирске моћи и врело живе воде, природне енергије¹⁶ и космичке грађе. Србија је извориште зоре, свеколиког живота, небеских и духовних снага претрајавања, и када отима и пригушује дах.

Средишњи део поеме *Србија* је у знаку космичких, суматраистичких, духовних, етеристичких, астралних, бранковско-стражиловских и других симбола, и то можда нешто више од осталих. Свитање, јутро, вечерњаца, вече, млечни пут, звездане пустиње, буктање Сунца, Зорњача и остали лирско-изражајни "реквизити" и средства ту су да дочарају лирску представу

¹² "кад стубове у васиону попну
колико је с земље до мјесеца,
онда ти се у правилне дуге
свију сфером неба блаженога".

П. П. Његош, *Луча микрокозма*, певање II, стихови 167-172.

¹³ Н. Цветковић, "Његош и видови ране поезике Милоша Црњанског", Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, 1990, 18/2, стр. 147-156.

У књизи Н. Цветковића, *Књижевно-поетичке студије*, Интер ЈУ прес, Београд, 1993, стр. 42-54.

Н. Цветковић, "Погледи Милоша Црњанског на Његошеву стваралачку личност и појаву", Научни скуп "Филозофска и друштвено-политичка мисао Његоша", САНУ, 20-21. новембар 2003.

¹⁴ М. Црњански, "Есеји", *Сабрана дела X*, Просвета, Београд, 1966.

¹⁵ Gaston Bachelard, *L'air et les songes*, Paris, 1948, 75.

¹⁶ По Хесиоду, Афродита се родила из виров и ковитлавих вода. – Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Просвета – Нолит, Београд, 1986, стр. 185.

о Србији. Све је то у функцији уносите песникове визије завичајног и родног и преплитању васељенског и овоземаљског, суматраистичког и отачественог.

У Бодлеровом *Јутарњем сутону*, свитање, зора је у ружичастој и зеленој хаљини. Код Црњанског, који у Србији тражи зорњачу, кад свиће, зенице нису чедни, свети аметист духовног мира, помирености и исцељења.¹⁷ А дах "жића" је мање чист него у туђини. "У Богу је ведро", скоро узвикује Црњански, сав у лирском заносу. Занимљиво је да он, те исте 1925., види први лирски моменат, управо кад кнез Лазар, кога он именује "бели Лазар", бира између земаљског и небеског царства – "и полази небу". У космичко-суматраистичком заносу Црњански, пишући о Његошу, сликовито истиче да као завесе спадају небеса и појављује се Ловћен. Он у томе открива лирски "однос према Богу", и то оцењује као велику новост после Косова.¹⁸ Са Његошем излазимо из тмастог облачја опште, бескрајне и бесмислене патње. Он нас изводи пред величанско Оно. "Са њим смо изашли пред Бога..."¹⁹ Оног истог Бога из поеме *Србија* у коме је ведро. Па космичко-суматраистички прецизира: "У светлом зраку царује нешто љубичасто и надземаљско"²⁰ (...) Негде постоји надземаљско и непролазно..." Црњански, као и Његош пре њега, то види (подвукао Н. Ц.). Песник који је у првом стиху *Србије* испливао гробљу, "у несвести, као модар рак"²¹ Србију види у Богу, у ведрини, сјају, у светлом зраку и љубичастој светлости. Она је нешто надземаљско, космогонијско и непролазно... Јесте, у Богу је ведро, пева Црњански, а у нас, у Србији је јесењски тмурно и невесело. са таквом, јесењски тужном, као свели лист Србиом, песник се није ни срео.

Насупрот веселости и ведрини у Богу,²² "у нас, све се сневесели...", наставља песник, који другде надахнуто пише како се над нама "облаци

¹⁷ Према Плинију, аметист штити од чаролија ако су на њему урезани ликови месеца и сунца; уколико се пак стави под јастук, доноси повољне снове. – *Речник симбола* (приредили Крсто Миловановић, Томислав Гаврић), Народно дело, 1994, стр. 23.

¹⁸ У "Размишљањима о Његошу", песник Црњански додаје: "Његош сја усамљен, у сунцу, над морем. Излази из таме, прва свест". – М. Црњански, *Есеји*, стр. 14.

¹⁹ По Црњанском, у Његошу, који нас је извео пред Богом, јавља се "жудња за новом судбином и смислом нашег постојања на свету (...) Он дуго гледа са Ловћена, огроман и свезнајући". – Исто, стр. 15.

²⁰ У несвести су, каже песник, слатке све могућности. За њега, то је моменат, "по други пут, као Лазарев, неповратан". Насупрот несвести овде и у поеми, час свести, исто тако космички, ступа "сјајан као пун месец над Јадраном". – Исто, стр. 15.

²¹ У симболици животиња словенске народне традиције рак има ђаволје особине богоотпадничтва и опозитности; Господ му је, према источносрпској легенди, дао очи позади и креће се узмичући уназад. Значи ли то да се песнички субјект и у својој "несвести" супротставља мраку, страдању, пролазности и бесмислу? – Александар Гура, *Симболика животиња у словенској народној традицији*, Београд, 2005, стр. 296-299.

²² Његош у својим *Пјесмама* (164, 43-44) појам ведрине, веселости, фигуративно доводи у приснију везу са великим Творцем:

тмуре", свуда је сиви, епски бездан и патња, те нема клијања, и пада нека "густа и мокра магла"²³. А онда, на свој поетски начин, бранковски и стражиловски непосредније повезује јесен као космичко²⁴ догађање, радичевићевски свело лишће и смрт:

"и као што јесен не зна сваки свој свео лист,
умрећу због Србије, а нисмо се ни срели".

Овде се сликовито и лирски прегнантно, са Србијом судбински сплиће циклус годишњих доба,²⁵ јесен свелог лишћа, умирање и космогонија планета што вазда налазе нове почетке, како би рекао Миодраг Павловић.²⁶

Србија је особена космогонија планетних збивања, јесењских и других циклуса, делања, рађања, умирања и проналажења нових зачетака. Она је непрекидан ток, процес и сопствени резултат у космичким изменљивостима, који се самоствара у идентитету са собом, уз све различитости и другости. Србија је понекад усмерена и на нешто друго од себе, али и при том, преобликујући се у друго, остаје највише своја и себи слична. У томе је, чини се, и само суштаство њеног поетског бића и природе, њеног самобивствовања, насупрот свим рушилачким и разбијачким налетима. Она се скоро увек враћа себи и своме суштаству, баштинећи васцело искуство свог постојања и опстајања, обједињујући у себи онострано и овосветско.

У две наредне строфе следи интонационо наглашени низ деликатних, двосмислених питања-исказа у којима доминира велики број космичких и суматраистичких симбола и ентитета. Најпре следи поетски мало нејасно питање: да ли је то можда она иста моћ (свесна или несвесна) "која све расипа и разлије?" (У расипању и разливању присутан је призвук негативне конотације). – О којој и каквој моћи је овде реч? Да ли можда о оној моћи (немоћи песничког субјекта као јединке? Или је то пак она расута, разливена, инперсонална моћ? Или, опет, васељенски неумитна моћ оличена у космичким ентитетима попут Месеца, Млечног пута, звезда, Сунца и сл.? Да ли је то:

"Да на ведре чела играјући зв'језда
читам веља чуда великога творца".

²³ М. Црњански, *Есеји*, стр. 14.

²⁴ Јесен, како пише у *Астролошком лексикону*, "почиње проласком сунца кроз Јесењу тачку (...), а завршава се Зимским солстицајем". (Јесења тачка једна је од еквинокцијских тачака и тачка ваге). – *Астролошки лексикон – астрологија – астрономија – космологија*, приредио Удо Бекер, Дечје новине, Г. Милановац, 1992, стр. 104.

²⁵ Смена годишњих доба, као и месечеве мене, према *Рјечнику симбола*, указују на ритам живота као и на етапе развојног циклуса. То је слика "мита о вечном повратку, симболизује непрестану измјену живота и смрти". – Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 166-167.

²⁶ М. Павловић, *Огледи о народној и старој српској поезији*, СКЗ, Београд, 1993.

"Месец, што котрља, вечером, празни свет свој жут?
Она магла, и дим, што стреса, луком сребрним,
кад раздире ноћ, на светли, незнан, Млечни пут,
што се губи у звезданим пустињама црним?"

Месец има изразиту лирску вредност у певању Црњанског; поред Сунца, Месец је у симболици једно од најзначајнијих небеских тела. А Месец и Сунце су у народној фантазији и традицији "бића исте врсте и рода".²⁷ Према старом народном веровању, које је било знано Црњанском, Месец има извештан утицај на земаљске догађаје. Он, овде, вечером, котрља "празни свет", вероватно онај земаљски, или подземни, који је, уз то, још и жут. А жуто може да буде истовремено и боја земље, најаву слабљења, старости, приближавања смрти. Месец је непосредније повезан са ритмом живота и лунарним фазама, па, поред осталог, симболизује пролазност, као и вечност и обнову.²⁸

Млечни пут се губи у "звезданим пустињама црним" које као да се налазе негде на крају тог пута без исходишта, где је пребивалиште мртвих. Млечни пут се овде појављује као место прелаза што повезује небески и земаљски свет. Њега, у песниковим визијама, раздире ноћ, која симболизује заверу. Млечни пут је, иако светли, незнан и тајновит, и запућује с једног на друго место.

У наредној строфи се опет појављује сјај, праћен еуфоричним осећањем успона, уздицања:

"јутарње буктиње сунца, што диже у бескрај,
па нас љуља у плаветнилу, као росну кап.
Лед вечерњаче, румен, у надземаљској тузи".

Буктиња Сунца оличава врховну васељенску моћ, па се бесмртно сваког јутра диже и сваке вечери силази. Оно обасјава небеска и овоземаљска тела, како би рекао Данте, подижући и вазносећи све у бескрај и безграничје васионе.²⁹ Моћно сунце, својим величанским сјајем, све нас љуља у небеском плаветнилу, као кап росе, која је оличење светлости зоре и духовног окупљења. Роса је, такође, у блиској вези са сунцем и светлосном

²⁷ Исто, стр. 21.

²⁸ Поменимо овде да и у младалачком певању Милана С. Димитријевића симболика месеца има наглашено присуство. У његовој књизи стихова као и у Антологији песама о космосу *Космички цвет*, коју је сачинио, "метафорички оживљава лепоту, суптилни лиризам и просветљење у срцу и мислима". – Н. Цветковић, "Надахнуто певање о космосу" у књизи *Астроном, песник и друмовник* (у припреми).

²⁹ У певању Милана С. Димитријевића сунце се појављује као сплет разигране светлости; "оно је крв и сок што се претаче у биље". Међутим, песник на свој начин види прерану смрт сунца на крововима; а у стиховима о ноћи "крик сломљених крила пева сунцу". – М. С. Димитријевић, *Песме*, Београд, 2003, стр. 65.

еманацијом. Она је траг вилинског присуства, симболише чисту небеску воду.³⁰

У следећем стиху се упитно помиње необичан, космичко-суматраистички лед вечерњаче. Према традиционалној симболици Вечерњача је силазна, земна, женска моћ Месеца. Њен лед је, супротно очекивању – румен – и сав у некој особеној надземаљској тузи. Румени лед Вечерњаче, овде одудара од уобичајеног белила леда. У овом смислу Вечерњача, обједињује супротности не само на плану бојених односа (белило-румено), већ и на космичкој релацији: мајке љубави, миловања, радости уживања, с једне, и надземаљске туге, с друге стране.

Најзад, обратимо пажњу изузетно важном, симболички слојевитом, "космичком" стиху:

"У Србији, зорњачу тражим".

Овај стих можда најпотпуније осмишљава целину певања, а повезан је са доста честим помињањем свитања, зоре, звезда,³¹ вечерњаче, и нарочито са завршном строфом и последњим стихом поеме у коме се Србија поистовећује са зором.

Наведеном стиху предходи песниково исповедно казивање да не само што сенима својим није нашао мира, него ни за туге рођења које је хтео да ублажи. Узвично-набојити и драматски тон овог стиха као да најављује песнички крешчендо у вези са тражењем Зорњаче.

Зашто песник у родној, завичајној Србији тражи звезду Зорњачу?

Поред осталог и зато што је Зорњача узлазна, духовна, мужевна моћ сунца, за разлику од Вечерњаче која је силазна, лунарна и земна. Зорњача спаја космичке супротности и противност дана и ноћи.³²

Србија, у којој песник зорњачу тражи, може да буде, и бива, лепота и чарост, заштитница и велика мајка свеколике љубави. Она је блажено царство нежности, али и брдина тврда; истовремено доброта уживања и наopakост смрти и поништавања. Србија носи у себи силину привлачности, снагу љубави, али и одбојност ("Зар лутајући ми отац ту је земљу видео"). Она је свеколики склад и нежност али и раздешење и опрост.

Као што је Вечерњача, Зорњача или Зорњача-Вечерњача – звезда уметности – тако је и Србија – звезда и небесница поетске узноситости.

Србија је, за песника Црњанског, есенција, савршено, и егзистенција. Она је суштаство које постоји за себе и по себи и као таква припада Песнику. У Србији је, као и у Богу – ведро! Трансцендирајуће ведро, јер све што је у песниковом свету створено има свој битак управо у Србији. У Богу је ведро,

³⁰ М. Павловић, *Огледи о народној и старој српској поезији*, стр. 57-58.

³¹ Звезде су чест поетски симбол у певању Сергија Димитријевића, као и у његовим путописно-репортерским записима из Холандије. – С. Димитријевић, *Писма из Холандије* (у штампани).

³² М. Павловић, *Огледи о народној и старој српској поезији*, стр. 23-25.

како пева Црњански, као што бива и у Србији, али у њој историјској, друштвеној је и натмурено, заоблачено. Србија је принцип завичајног света, начело људског постојања, иманентно искуство одолевања, субзистенција, опстајање, лирско-космички осмишљена, бескрајно, безмерно трајање. Србија као апсолут разастире се кроз све и битише у свему. Она је у песнику свеприсутна, духовно првотна, родно једина, васцела у небесима и с оне стране постојећег – свепостојећа! Она је недомашна, неухватљива и несазнатљива, иако баштини историјско искуство, свесвест у несвести, укупну самосвест. Србија је коначна, и у томе надстварна, свепостојећа и непостојећа, трансцендирајућа. Она је песничка самосвест, душа свести која твори читав макро и микрокосмос. Србија, као песниково Ја, сама себе ствара, поставља и воспоставља целокупну животну и поетску стварност и надстварност. Србија је недоречена песма и свитак васељене, озрачена изнутра и споља, самосвешћу истрајавања и самопоништавања. Она је исконско јединство и нераскидиви спој плодотворне природе и духа традиције. Србија трансцендира песников космичко-суматраистички дух...

Србија је после *Стражилова* (1921), а пре *Ламентана над Београдом* (1956), кулминирајућа свемирска тачка која открива, сазнаје и пориче себе. Србија је национално-митска у јединству са васцелим универзумом. Она ствара неизвесност, страх, али дарује и својеврсни космички ред и поредак у неред, испуњава особеном етичношћу. Србија је безмерна, безгранична, омеђена собом, као апсолут. Она је у себи завршена, потпуна, иако разбијена, раздешена, разнесена, као и Песник.

COSMICAL IN POEM “SERBIA” OF MILOŠ CRNJANSKI

Rich and divers cosmic symbolism in poem *Serbia* of Miloš Crnjanski was considered. In poet's vision Serbia is celestial, he search the morning star in her, while the symbolism of Sun, Moon and stars is richly presented.